

Fusells contra plomes en l'Operació Còndor

Periodistes víctimes de les operacions repressives a Llatinoamèrica

—Samuel Blixen—

Periodista uruguaià, autor del llibre *Operación Cóndor*.

Enrique Rodríguez Larreta és fill d'una família patrícia uruguaiana que ha donat legisladors, literats i periodistes, de manera que va resultar natural i inevitable que s'incorporés a la redacció del diari conservador *El País*, un dels més antics i prestigiosos de Montevideo. La seva carrera periodística afalagava els seus familiars, els quals, però, arrufaven el nas davant les activitats sindicals d'Enrique a la direcció de l'Associació de la Premsa Uruguaiana.

Per als militars que van usurpar el poder el 1973, després de la dissolució del Parlament, i que implacablement, durant anys, van anar perfeccionant una "neteja social" a còpia de destituir, detenir, torturar i engarjolar tot mestre, professor, catedràtic, funcionari públic o sindicalista considerat opositor al "procés de reconstrucció nacional", els antecedents d'Enrique exhibien dos atenuants i un agreujant.

Va poder més el llinatge que la militància: Enrique, ja un veterà professional, va continuar sent periodista, però poca cosa va poder informar en una premsa que, si no era complaent amb la dictadura, s'autocensurava per no ser clausurada. Desenes de periodistes van ser perseguits. Molts van ser presoners del règim i van estar una dècada reclosos en camps de concentració. Alguns havien fet la seva opció política i, com Luis Martirena, corresponsal de Prensa Latina, van caure abatuts a trets. D'altres, com l'educador i periodista del prestigiós setmanari *Marcha* Julio Castro, van desaparèixer sense que fins ara es conegui el seu destí final. La majoria de periodistes perseguits van fugir a l'exili, però alguns no van aconseguir eludir el llarg braç de la coordinació repressiva, com el periodista i legislador Zelmar Michelini, assassinat a Buenos Aires.

Enrique Rodríguez Larreta va quedar-se a l'Uruguai fins al 1976. El maig d'aquell any va

creuar el Riu de la Plata per buscar el seu fill, un militant social que s'havia exiliat a Buenos Aires i que havia desaparegut poc després del cop d'Estat a l'Argentina. La recerca va ser infructuosa, tot i les múltiples i estèrils gestions davant les autoritats militars i judicials.

El 13 de juliol de 1976 va ser detingut, junt amb la seva jove. Encaputxat i esposat, va ser traslladat a un centre clandestí de detenció. Va ser torturat, però els crits esgarrifosos que sentia li indicaven que altres detinguts vivien experiències encara més macabres i al·lucinants en aquell pou d'inhumanitat. Enrique es va imposar de registrar tota la informació que li brindava el seu únic sentit actiu, l'oïda. Va identificar veus trencades pel dolor i el terror que corresponien a compatriotes, pels modismes i l'accent local; va identificar la veu del seu propi fill i la de Margarita Michelini, filla del legislador-periodista assassinat. Va identificar veus de comandament argentines i altres d'uruguaianes. Va enregistrar noms i malnoms, i en ocasions va poder veure rostres: alguns gairebé desfigurats, de les víctimes, i altres d'hermètics, inexpressius, dels victimaris. Va detectar sorolls amortits, fantasmals, d'una vida quotidiana que semblava tan llunyana i irreal, desconnectada d'aquell univers fosc, dens per les vibracions de la por i les olors de sang i excrements.

Un dia, sense explicacions, va ser conduït junt amb 24 detinguts més fins a una base aèria. L'avió va aterrar en una altra base, indiscutiblement uruguaiana, i quan finalment va ser allotjat en un calabós d'una dependència militar va saber, igual que els seus companys, per què se li havia atorgat la gràcia de sobreviure: el Congrés dels Estats Units es disposava a aprovar una esmena que suprimia l'ajut militar als governs llatinoamericans acusats de greus violacions dels drets humans.

Tres anys després del cop d'Estat, la dictadura uruguaiana, que havia derrotat la guerrilla tupamara i les estructures armades de comunistes i anarquistes durant els primers mesos de guerra antisubversiva, necessitava justificar la repressió. El pla consistia a presentar aquells exiliats

— Desenes de periodistes van ser perseguits per la dictadura uruguaiana. Molts van estar una dècada reclosos en camps de concentració —

FOTOMUNTATGES: RAI FERRER (ONOMATOPEYA)

capturats a Buenos Aires com un comando desarticulat en el moment en què envaïen el territori nacional per reinstal·lar-hi la guerrilla. Per això havien concretat la més gran i massiva extradició clandestina i il·legal de què es tenia notícia.

Els suposats "invasors" es van negar a firmar documents confessant la "invasió", però igualment va ser presentats com a tals davant la premsa internacional, en una teatralització d'un "cop" contra la sedició. La comèdia no va impedir que l'esmena fos aprovada i que el govern uruguaià fos sancionat amb la suspensió de l'ajuda militar nord-americana.

Com que no hi havia altres càrrecs que el seu "delicte" de buscar el seu fill, Enrique va ser alliberat mesos després amb l'obligació de traslladar-se a Suècia. Des del precís moment que

va arribar a Europa, va dedicar la seva vida a denunciar l'existència de centres clandestins on operaven comandos militars de diversos països, responsables de centenars de desaparicions.

El 1983 va poder tornar a Buenos Aires. Guiat pel record dels riures d'escolars, el repic d'alguna campana i les fresses del trànsit, mesurant espais i distàncies amb la mètrica dels sons, Enrique finalment va descobrir el lloc exacte on havia estat torturat. Es tractava d'un local de reparació de vehicles, al barri de La Floresta, amb el nom comercial d'Automotores Orletti.

Batejat pels militars com "El Jardín", Orletti va resultar ser el centre d'operacions a l'Argentina de la coordinació repressiva després coneguda com "Operació Còndor". A Orletti hi van operar —una paraula inapropiada per designar els interrogatoris, les tortures, els assassinats i les violacions—

**— Alguns, com Luis
Martirena, van caure abatuts
a trets. D'altres, com Julio
Castro, van desaparèixer i no
es coneix el seu destí final —**

militars d'Uruguai, Xile, Paraguai i Bolívia. D'Orletti van desaparèixer ciutadans argentins, brasilers, xilens, bolivians, paraguaians i cubans, però fonamentalment més de cent uruguaians.

Els testimonis d'Enrique Rodríguez Larreta, a les audiències dels "judicis als comandants", van ser decisius, no només per determinar al paper que va tenir Orletti, sinó també per identificar, a través de les seves veus, alguns dels principals responsables, en particular el general Otto Paladino i el paramilitar Aníbal Gordon, caps argentins, els oficials de l'exèrcit uruguaià José Gavazzo, Manuel Cordero i Jorge Silveira i el comissari Hugo Campos Hermida, entre altres. Tots ells van ser processats i condemnats per la justícia argentina, però els responsables uruguaians mai no van ser castigats, ni tan sols interrogats, perquè el govern de l'Uruguai, durant la primera presidència de Julio María Sanguinetti (1985-1990), va bloquejar les sol·licituds d'extradició fins que el president argentí Carlos Menem va dictar els indults de "punt final".

Enrique Rodríguez Larreta ha deixat de ser periodista, si per això entenem la tasca quotidiana d'informar. No obstant això, escriu sovint, com a part d'una missió: investigar i denunciar el terrorisme d'Estat, una missió que segueix complint malgrat la seva avançada edat. Actituds com la de Rodríguez Larreta segueixen

sent necessàries. El terrorisme d'Estat es beneficia avui, vint anys després, de la impunitat política i judicial. Aquesta impunitat, que s'oposa obstinadament al rescat de la memòria col·lectiva, és particularment criminal en l'encobriment de la coordinació repressiva, un conjunt d'acords secrets impulsats per Augusto Pinochet i instrumentats per la seva mà dreta, el general Manuel Contreras, que va facilitar el desplegament d'una estructura supranacional per a l'assassinat i la desaparició.

Fins ara, cap dels governs democràtics de la regió que van substituir les dictadures militars ha admès l'existència d'aquests acords. Es podria argumentar que el silenci i la complicitat erosionen els processos de democratització, i aquest argument és ja, per si sol, prou contundent com per obrir una esclatxa històrica.

Però la determinació per mantenir ocults aquells episodis té una projecció encara més greu: la persistència de desaparicions, que es prolonguen en el temps i es converteixen en part constitutiva de la realitat actual, alimentant la consciència de l'efecte primer del terrorisme d'Estat i estimulants la vigència d'una por paralitzant sobre la població civil.

Potser la més aberrant de les conseqüències és la desaparició de nens. Sobre els detinguts-desapareguts avui hi ha la convicció que van morir, que van ser assassinats, i el reclam de veritat apunta a concloure el dol dels familiars. Però els nens segrestats encara viuen, i se sap que creixen amb la identitat canviada en el si de famílies de repressors, d'usurpadors, mentre els seus pares, oncles, avis autèntics lluiten incansablement per trobar-los, per restituir-los una identitat i una història que els pertany.

Centenars de nens van ser segrestats o van néixer en captivitat. Més de vuitanta van ser localitzats i se'ls va restituir la identitat. Molts d'ells van ser víctimes de l'Operació Còndor. L'abril de 1995, l'escriptor, poeta i periodista argentí Juan Gelman va escriure una "Carta oberta a la meva néta o nét". Hi deia: "D'aquí a sis mesos compliràs dinou anys. Deus haver nascut algun dia d'octubre de 1976, en un camp de concentració. Poc abans o poc després del teu naixement, el mateix mes i any, van assassinar el teu pare d'un tret a la nuca disparat a menys de mig metre de distància. Ell estava inermes i el va assassinar un comando militar, potser el mateix que el va segrestar amb la teva mare el 24 d'agost a Buenos Aires i que els va dur al camp de concentració Automotores Orletti. El teu pare es deia Marcelo. La teva mare, Claudia. Tots dos tenien vint anys, i tu, set mesos en el ventre matern quan allò va passar. A ella la van traslladar —i a tu dins d'ella— quan estava a punt de parir. Devia donar a llum tota sola, sota la mirada d'algun metge còmplice de la dictadura militar. Llavors et van treure del seu costat i vas anar a parar —així era gairebé sempre— a mans d'una parella estèril de marit militar o policia, o jutge, o periodista amic de militar o policia [...] Em resulta difícil parlar-te dels meus fills com a pares teus que no van ser. No sé si ets home o dona. Sé que vas néixer [...] Ara tens l'edat dels

— El terrorisme d'Estat es beneficia avui, vint anys després, de la impunitat política i judicial, de l'encobriment de la repressió—

teus pares quan els van matar i aviat seràs més gran que ells. Ells es van quedar als vint anys per sempre. Somiaven molt en tu i en un món més habitable per a tu. M'agradaria parlar-te d'ells i que em parlessis de tu. Per reconèixer en tu el meu fill i perquè reconeguis en mi el que tinc del teu pare: tots dos en som orfes [...] Qui sap com seràs si ets home. Qui sap com seràs si ets dona. Potser pots sortir d'aquest misteri per entrar en un altre: el de la trobada amb un avi que t'espera”.

El 5 de desembre de 1998, Juan Gelman va afegir una postdata a la seva carta oberta: les seves investigacions l'han dut a creure que la seva néta o nét va néixer en captivitat a l'Uruguai, perquè la seva jove podia haver estat traslladada des d'Orletti a Montevideo. Fins aquí ha avançat, des de 1995.

És molt probable que la seva carta inicial s'ompli de moltes postdates, perquè Gelman aposta, a més, que la seva recerca s'iniciï des de l'extrem oposat. I llavors sembla de senyals un sender desconegut, amb l'esperança que un jove o una jove defaci el misteri, recollint les pistes i les claus, fins arribar al seu origen inalienable.

Set-cents periodistes catalans han signat una petició d'extradició de Pinochet, pare del Còndor i de la coordinació repressiva. El judici contra Pinochet és una esperança ferma per desenterrar els secrets de les desaparicions i els segrestos. En el combat contra el terrorisme d'Estat i contra la impunitat, set-centes plomes són més efectives que un bosc de fusells. En aquesta recerca ningú no és neutral; tothom pot i ha d'ajudar-hi, perquè s'ajuda a si mateix, a preservar la condició humana.

— Set-cents periodistes catalans van signar una petició d'extradició de Pinochet, pare de l'Operació Còndor —